

Suomen Trikoo

Pyynikin tehdasalueen kulttuurihistorialliset arvot

5.7.2002

ARKKITEHTITOIMISTO HANNA LYYTINEN KY

Kansikuva

Näkymä Värjäämön pihalle johtavan tunnelin päästä itään

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
1 Tuotantoprosessi	7
2 Rakentumisen periaatteet	9
3 Arvoanalyysi	13
3.1 Tehdasalueen suhde ympäristöön	13
3.1.1 Maisemaelementit ja Pyynikin Triכון tehdasalue	14
3.1.2 Pyynikin Triכון rakennettu lähiympäristö	15
3.1.3 Suomen Triכון rakentumisen periaate	15
3.2 Tehtaan sisäinen yhdyskunta	16
3.2.1 Teollisuushistoriallinen kokonaisuus	16
3.2.2 Ulkotilat	17
3.2.3 Rakennukset	20
3.2.4 Tehtaan julkisivut	23
3.2.5 Rakenteet, rakennusmateriaalit ja rakennusosat	24
Lähteet	25
Suojelusuositukset	27

Esipuhe

SuomenTriכון Pyynikin tehdasalueen rakennushistoriallisen arvioinnin tehtävänä oli selvittää kohteen kulttuurihistorialliset arvot ajankohdasta kaavoitusta ja suunnittelua varten. Työn on tilannut tontin omistaja Tampereen Kiinteistö Invest Oy ja sen ohjauksesta on vastannut Tampereen kaupungin ympäristötoimen läntisen puolen kaavoitusyksikkö. Selvitys on toteutettu Arkkitehtitoimisto Hanna Lyytinen Ky:n nimissä kesäkuussa 2002. Raportin kokoamisesta ja taitosta on vastannut arkkitehtiopilas Sari Hirvonen.

Selvitys perustuu kohdeinventoinnin lisäksi kirjallisuuteen, kiinteistön isännöitsijän haastatteluihin ja 31.12.1999 päivättyyn, Susanna Rantasen laatimaan Suomen Triכון Pyynikin ja Onkiniemen tehdasalueiden rakennushistorialliseen inventointiin. Lähdeviitteet esitetään kuvan tai tekstin yhteydessä, ellei lähde ole tekijän.

Tontin tulevan rakentamisen olennainen kysymys on, miten sen teollisuushistorialliset arvot huomioidaan suunnittelussa. Huolimatta kaava- ja rakennussuunnittelun raameista hyvä lopputulos edellyttää olevan rakennuskannan historiallisten ja arkkitehtonisten ominaisuuksien ja arvojen tunnistamista.

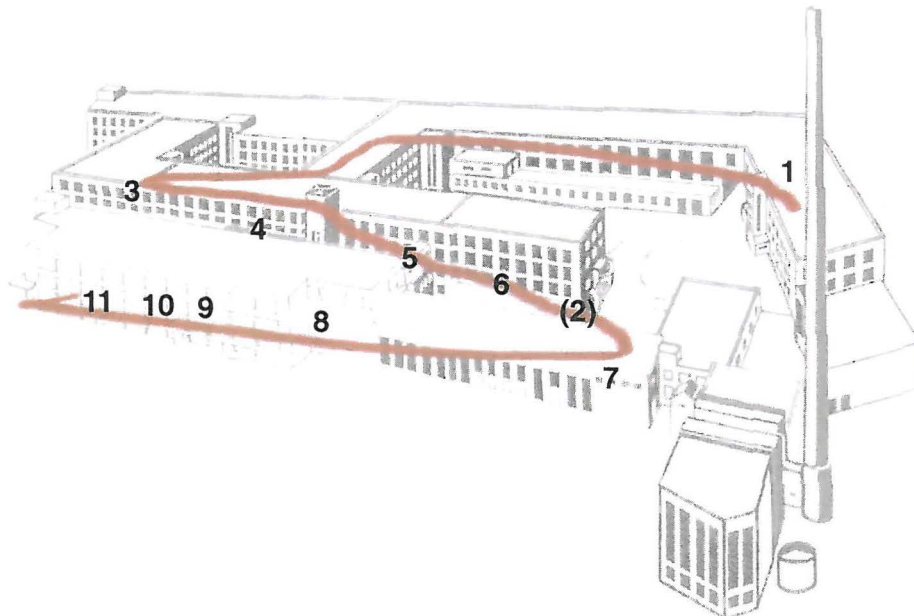
Selvitys jakautuu neljään osaan. Alueen historiallisten arvojen ymmärtämiseksi ensimmäisessä luvussa kuvataan triכון valmistusprosessia ja sen sijoittumista tehtaaseen. Toisessa luvussa kuvataan olevan rakennuskannan rakentumisen periaatteita. Kolmannessa analysoidaan rakennetun ympäristön ominaisuuksia ja arvoja. Suojelusositukset on koottu tiivistelmäksi selvityksen loppuun.

Tampereella 5.7.2002

Hanna Lyytinen, arkkitehti SAFA

1 Tuotantoprosessi

rakennetun ympäristön muovaajana

Trikootuotteiden yleinen valmistusprosessi

Kuvaan viittaavat numerot esittävät yhden trikootuotteen valmistusvaiheiden sijoittumisen rakennuksiin. Prosessinumerointi kuvaa tilannetta vuoden 1934 jälkeen, jolloin tehdas ei vielä ollut nykyisessä laajuudessaan. Aksonometrinen piirros kuvaa nykytilanteen.

- 1 Karsta- ja puuvillalangan kehruu
- (2) Langan puolaus (1.krs)
- 3 Trikoon neulonta neulekoneilla (4. krs)
- 4 Trikooneuloksen varutus, nukkaus tms.
- 5 Neuloksen leikkaus ja parsinta
- 6 Tuotteiden ompelu (2.krs)
- 7 Värjäys (1.krs)
- 8 Kuivaus
- 9 Tarkastus
- 10 Pakkaus
- 11 Varastointi

Lähes vuosisadan ajan kestänyt trikootuotteiden tuotanto on päätynyt Suomen Trikoolla vähitellen 1980-90-luvuilla. Tehtaan teollinen kultakausi ajoittui 1900-luvun keskivaiheille. 1930-luvun lopulla Suomen Trikoo tunnettiin Pohjoismaiden suurimpana alansa tuotantolaitoksena sekä maan toiseksi suurimpana tekstiilialan yrityksenä. (Treen rakennuskulttuuri 1998)

Koska tehtaan tilat ovat nyt uskäytössä, on tekstiiliteollisuuden aikainen koneistus lähes hävinnyt. Suomen Trikoon teollisuushistoriallinen arvo on siten tuotantoprosessia suojaanneessa rakennuskokonaisuudessa. Ympäristöä muovanneen tuotantoprosessin keskeiset vaiheet esitetään oheisessa kuvassa. Esitys on sikäli yleispätevä, että useimmat työvaiheet kuuluivat kaikkien

Kuva 1

Sukan yleinen valmistusprosessi

- Karsta- ja puuvillalangan kehruu (Säterikuitu tuotiin muualta.)
- Langan puolaus
- Sukka-aiheen neulonta sukkakoneilla
- Tarkastus ja parsinta
- Sukan ompelu ketlaus- ja saumauskoneilla
- Värjäys
- Muotoilu
- Tarkastus
- Parien teko ja pakkaus
- Varastointi

trikootuotteiden valmistusprosessiin. Konetyypit ja prosessin sijoitus tehtaassa ovat vaihdelleet. Kuvassa toimintojen sijainnit kuvaavat vuoden 1934 jälkeisen tilanteen yhden trikootuotteen osalla.

Tehtaan alkuvaiheessa 1930-luvulle tuotantoprosessi sijoittui vanhaan trikotehtaaseen seuraavasti: 1. kerroksessa lanka varastoitiin ja puolattiin, 4. kerroksen koneosastolla se neulottiin trikooksi, 3. kerros oli välivarasto ja 2. kerroksessa neulos ommeltiin tuotteeksi.

Prosessin ymmärtämiseksi erillisessä karttakaaviossa esitetään tuotantoprosessin vaatimien tärkeimpien palvelutilojen, kulkuyhteyksien, lastauksen ja purun sekä energia- ja vesijärjestelmien sijainnit alueella.

Palvelutilat

- A kontoritilat
- B henkilökunnan sosiaaliilat
- C korjauspaja viimeistämö-
rakennuksessa

Vesi- ja energiahuolto

- D vesilaitos
- E voimala

Kulkuyhteydet

Ihmisvirrat

Työvuoroon saapuvat työntekijät tulivat pääportin kautta Yläpihan yli sisäportaikon kautta pukutiloihin rakennukseen nro 211.

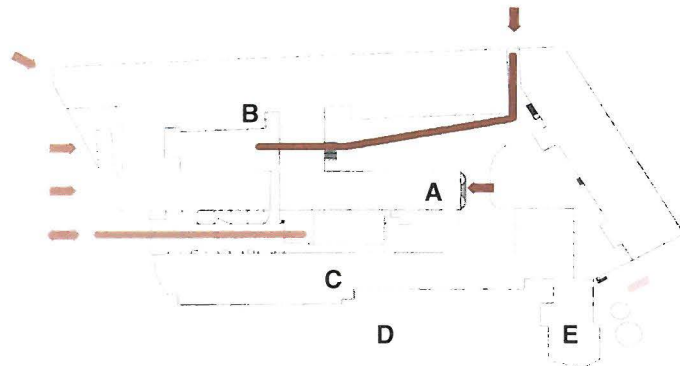
Konttorinväen sisäänkäynti konttorirakennuksen 215 päädyistä

Tavaraliikenteen lastaus ja purku

raaka-aineen purku

valmiiden tuotteiden lastaus

polttoaineen purku

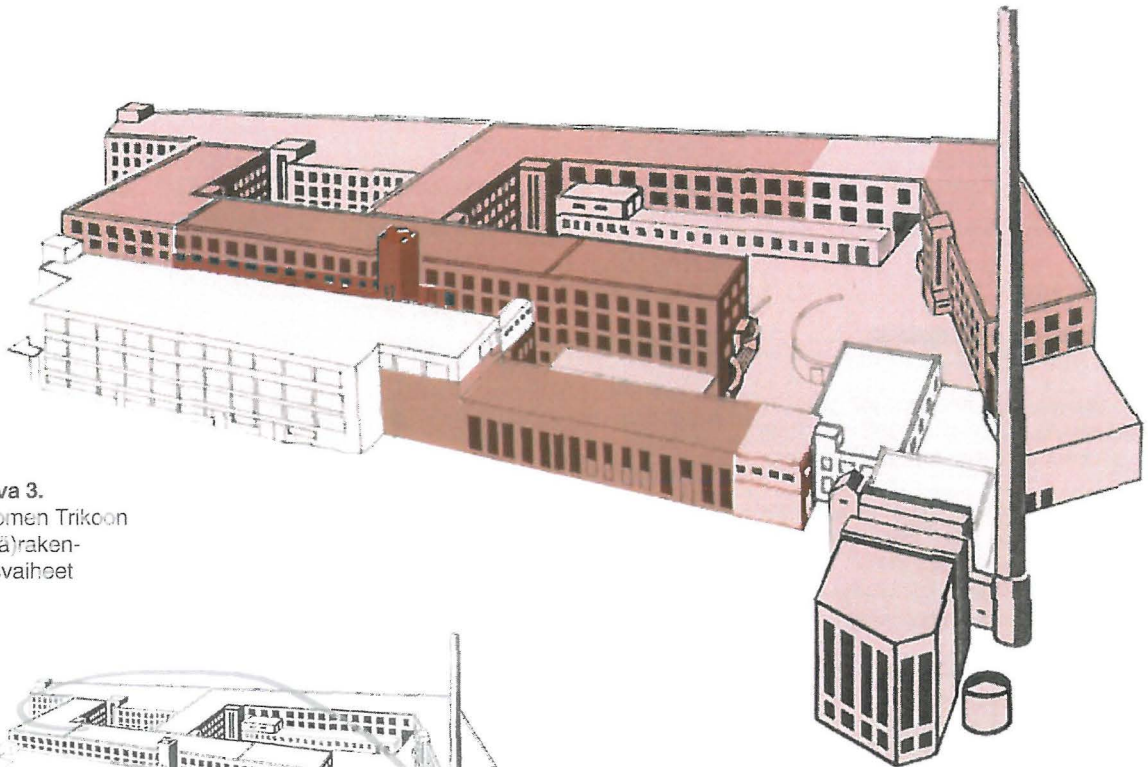

Kuva 2

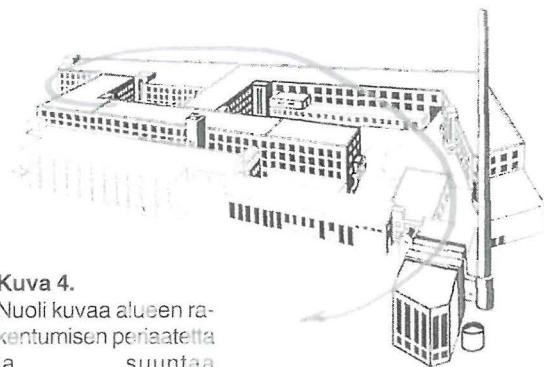
2

Rakentumisen periaatteet

Tehdasalueen rakentuminen ja laajentumisvaiheet

Kuva 3.
Suomen Trikoon
(pää)ra-
kennusvaiheet

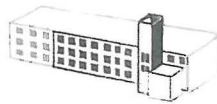
Kuva 4.
Nuoli kuvaa alueen ra-
kentumisen periaatetta
ja suuntaa

Dark brown	1903 - 1919
Medium brown	1920 - 1933
Light brown	1934 - 1939
Very light pink	1940 - 1961
White	1962 -

1903 – 1919

Nykyinen sydän syntyy

Tehdas koostui vuonna 1903 yhdessä rakennuksessa sijaitsevista kutomosta, ompelu- ja trikoo-osastoista sekä värjäämöstä ja porrashuonetornista. Varsinaista tehdasrakennusta jatkettiin länteen päin ja korotettiin puolella kerroksella vuonna 1907. Samalla korotettiin tornia.

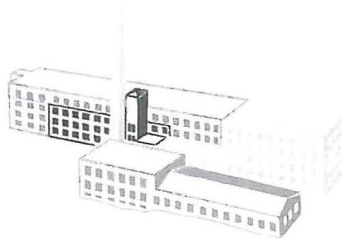
Kuva 5

1903	■	13.085 m ³
1907	■	2.280 m ³

1920 – 1933

Tehtaan tilat eriytyvät

Tehdas koostui kahdesta rantaviivan suuntaisesta pitkänomaisesta rakennusmassasta. Toisessa olivat vuosina 1920 ja 1927 laajennetun ja jälleen kerroksella korotetun trikotehtaan konesalit ja konttori, toisessa uusi värjäämö ja viimeistämö. Rakennusmassoja yhdistivät niiden väliin sijoittuva poikittainen ajanmukaistettu höyryvoimahuonesiipi sekä savupiippu.

Kuva 6

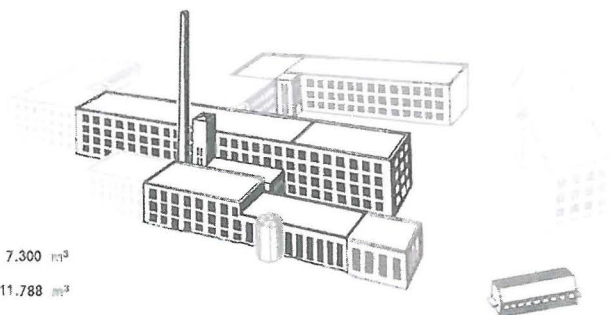
1920	■	14.200 m ³
1927	■	9.455 m ³

1934 – 1939

Tehdasalue muodostuu

Tehdasalue kasvoi kiertymällä spiraalin lailla järveltä katsoen myötäpäivään. Laajennukset alkoivat rajata sisäpihoja.

Pitkänomaisia rakennuksia laajennettiin sekä poikkisiivin että suoraan jatkamalla. Poikittaiset trikoo-osaston vuosien 1934 ja 1933 laajennukset sekä erillinen, kohtisuorasti rantaan suuntautuva vuonna 1938 valmistunut puuvillakehräämörakennus ja katuun rajoittuva karstalankakehräämö jakoivat tehdasalueelle sisäpihat. Rantajulkisivu muodostui nyt vuonna 1936 uusitusta värjäämöstä, jota jatkettiin heti vuonna 1933.

Kuva 7

1934	■	7.300 m ³
1936	■	11.788 m ³
1937	■	10.550 m ³
1938	■	37.162 m ³
1939	■	1.300 m ³

1940 – 1961

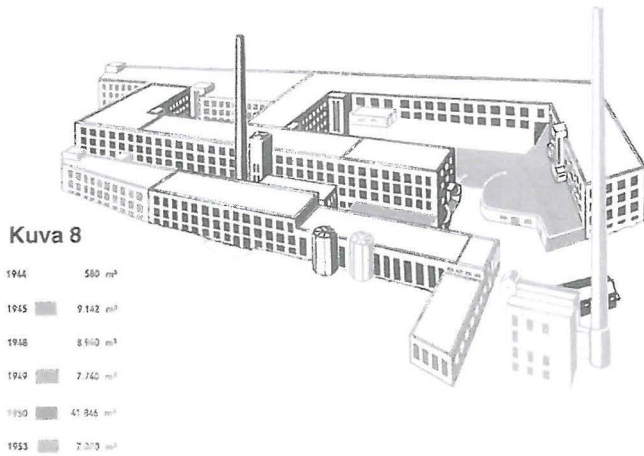
Pihat sulkeutuvat, tehdasalue saavuttaa nykyisen laajuutensa

Tehdasaluetta täydennettiin jälleen myötöpäivään kiertyvin lisiin. Spiraalin sulkevat vuonna 1940 karstalankakehräämön laajennus ja vuonna 1947 uusi kampalankasiipi. Spiraali niin ikään ulotti kärkeään kohti rantaa savupiipun, varaston ja voimalaitoksen rakentamisen myötä vuosina 1953 ja 1956. Tehtaan rantapiha työntyi näin täyttömäelle vuosien 1939-1956 välillä. Myös alueen spiraalisen täydentymisen periaatetta jatkava uusi värjäämö muodosti yhdessä uuden voimalaitoksen kanssa rantaan kulkevan kujanteen. Kulkureitti kadulta järvelle säilyi siten avoimena - vuonna 1949 valmistuneesta kantesia huolimatta, joka jakoi tehdaspihan ylä- ja alapihan.

Rantajulkisivun muodostavat viimeistämö- ja lankavärjäämökennukset pysyivät muita matalampia ja myötäillivät tehdasalueen harjulta kohti rantaa suuntautuvaa terassoitumisen periaatetta.

*4
lähde?*

Alueen katujulkisivu suljettiin yhdistämällä lankakehräämöt vuonna 1940.

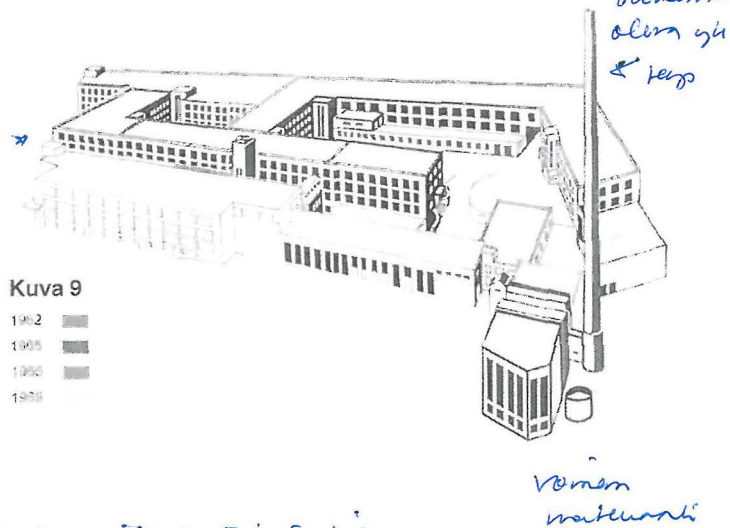
pienempiä yksiköitä ollut van 3

1962 –

Rakentumisen periaatteet muuttuvat

Laajennukset rikkovat aiemmin noudatettuja täydentymisen periaatteita: rannan puoleinen vuonna 1965 konttoritiloja varten kerroksella korotettu ja järven suuntaan laajennettu viimeistämö ei enää alistunut korkeamman trikootehdasrakennuksen vierellä terassoitumisperiaatteen mukaisesti. Se nousi korkeana sulkien järvimaiseman vanhasta tehtaasta. Sukkavärjäämö puolestaan sulki vuonna 1962 aiemman kulkuyhteyden portilta pihojen poikki järville.

katteus

** ei välttämätön säilytettäväksi*

Suurin osa nykyisestä tehdasalueesta rakentui vuosina 1934 – 1956.

Kuva 10.
Pyynikin Triko. Ilmakuva etelästä.
(Lähde: Tampereen Kiinteistö Invest Oy)

3

Arvoanalyysi

3.1 Tehdassalista teolliseen maisemaan

- Tehdasalueen suhde ympäristöön

Tuotantoprosessin vaatimukset ovat muovanneet tehdasrakennuksen muodon ja ulkomitat luonnonmaiseman puitteissa. Pyynikin harjun topografia ja Pyhäjärvi ovat ohjanneet prosessin sijoittumista ja rakennusten suuntautumista ja laajentumista. Näissä puitteissa Suomen Trikoon tehdas luo nyt näissä puitteissaan huomattavan teollisen maiseman.

Yleensä suljettu tehdasalue pikemminkin eristäytyy kuin muodostaa yhtenäistä käyttöympäristöä suhteessaan naapuritontteihin. Tehtaan suhde ympäristöön saattaa olla jyrkkä. Kun rakentaminen on suunniteltu pääosin tuotannollisin perustein, rajapinnat ja saumat muuhun yhdyskuntarakenteeseen ovat sattumanvaraiset. Suomen Trikoon tontilla ainoastaan harjun ja tien rajaama pohjoisreuna sekä itäreunan yläpää on jo pitkään säilynyt nykyisessä muodossaan. Muut rajat ovat joustaneet ja muuttuneet tuotannon laajentuessa ja odottavat nyt käyttötarkoituksen muuttuessa ratkaisuaan. Tuotantorakennusten uuskäytön suurin haaste onkin suljetun teollisuusmonumentin liittäminen osaksi elävää Pyynikin rannan kaupunginosaa ja julkista rantapuistoa.

*historia!
arvoin rakennuksen hakeut
myöskin*

3.1.1 Maisemaelementit ja Pyynikin Trikoon tehdasalue

Pyhäjärven ranta

Ennen tehtaan voimakasta laajentumisvaihetta 1930-luvulla, rantaviiva oli vielä lähes luonnonmukainen. Tehdas nousi rakentamattoman rantatörmän päällä. Ilmeisesti 1930-luvulta lähtien rantaa on täytetty useissa eri vaiheissa. Maa-aineksen lisäksi täytteenä on käytetty kaatopaikkajätettä. Teollisuustontin laajentuessa on rantaviivaa samassa muutettu. Rannan asemakaavaa ja Pyhäranta-nimisen kadun linjausta on viimeksi muutettu vuonna 1985. Tehtaan viimeinen laajennus rakennettiin täyttömaalle rannan tuntumaan 1971.

Teollisen toiminnan aikana rantaa on käytetty tuotantoprosessin ja liikenteen tarpeisiin toisarvoisena lastaus- ja varastotilana. Eckert & Pflugin Suomen Trikoota esittävässä maalauksessa 1920-luvun loppupuolelta ranta esitetään ihanteellisesti hoidettuna rantapuistona. Maalaus on kuitenkin teetetty tehtaan pr-tarpeisiin, mikä selittää sen todellisuutta kaunisteleavan esityksen.

Pyynikin harju ja rinnetontti

Kuva 11.

Kuva 11.
Pyynikin harju näkyy yläpihalle tehtaan yli.

Kuva 12.
Tiivis Pyynikintien katutila tehtaan julkisivun ja harjun välissä

Kuva 13.
Harjun suuntaan porrastuvat ja terassoituvat tehdasrakennukset alueen länsireunalla

Kuva 14.
Trikoon spiraalisen rakentamisen periaate

Valtakunnallisesti merkittävän harjun maisemanähtävyyden ja luonnonsuojelualueen perusta luotiin jo vuonna 1830, jolloin kiellettiin harjun puuston hakkaaminen. Harju muodostui 1800-luvun kuluessa virkistys- ja matkailukohteeksi.

Jyrkkä harju esti Trikoon tehtaan laajenemisen pohjoisen suuntaan. Tämä oli syy siihen, että tehtaan katujulkisivu muodostui umpinaiseksi ja ehjäksi harjun suuntaan. Matalan, kadunsuuntaisen tehtaan osan yli harju näkyy myös tehtaan sisäpihoille. Harjun edustalla rinteen topografia on vaikuttanut tehtaan terassoituvan laajenemisen perinteeseen.

3.1.2 Pyynikin Trikoon rakennettu lähiympäristö

Puistot

Pyynikin rantapuistossa kesäteatterin ja trikootehtaan välissä oli kaupunkilaisten kasvimaita 1800-luvun puoliväliin, jonka jälkeen alue muodostui kaupunkilaisten huvila- ja ulkoilualueeksi. 1900-luvun vaihteessa nykyisen Trikoon tontin molemmin puolin rannassa ja Jalkasaassa oli tekstiilitehtaita ja tulitikkutehdas. Vuonna 1897 ranta-alue päätettiin kaavoittaa tehdastonteiksi. Suunnitelmasta kuitenkin luovuttiin jo 1908 alueen upean maiseman vuoksi, ja ranta varattiin puistoksi. Tällöin muotoutui lopullisesti Pyynikin julkinen puisto kesäravintoloiheen (mm. Joselin ja Rosendahl) ja ulkoilureitistöineen.

Trikoo oli viimeinen alueen toimivista tuotantolaitoksista. 1980-luvulla purettiin Trikoon länsipuolinen nahkatehdas asuntorakentamisen tieltä. Nyt Trikoon muuttuessa julkiseen käyttöön on mahdollisuus, ja jopa velvollisuus, rakentaa tehtaan edustalla Pyynikin rantapuisto julkiseen virkistyskäyttöön.

Asuinalueet

Tehtaan itäpuolella olevan asuinalueen vanhimmat osat olivat alunperin tehtaan työsuhdeasuntoja. Näitä ovat punatiiliset asuinkasarmit ja Hiekkakujalle rakennettu virkamiestalo. Tämän pääty kohti järveä rinteellä porrastuvan funkistalon suunnitteli tehtaan arkkitehti, rakennusinsinööri Veikko Kallio.

3.1.3 Suomen Trikoon rakentumisen periaate

Suurin osa nykyisestä tehdasalueesta rakentui vuosina 1934 – 1956. Laajennukset ja täydennysrakennukset noudattivat harjulta kohti rantaa laskeutuvaa terassoitumisen periaatetta. Lisäksi laajennukset ovat tyypillisesti sijoittuneet myötöpäivään kiertyvän spiraalin jatkeeksi. Rantajulkisivu pysyi muita matalampana ja myötäili samaa terassoitumisen periaatetta. Harjun suuntaan katu- julkisivu suljettiin ja kulku alueelle ohjattiin vain muutamasta, valvotusta portista. Etelän suuntaan rantaa täytettiin ja muokattiin uudisrakentamisen vaatimusten mukaan.

Kun tehdas nähdään kulttuurihistoriallisena pääomana, tarjoaa se kiehtovan mahdollisuuden rakennusten uudelleenkäytölle ja monikerroksiselle yhdyskuntasuunnittelulle. Täydennysrakentamisen olennainen kysymys on, miten alueen teollisuuden rakennushistoria huomioidaan suunnittelussa. Parhaimmillaan tehtaan ominaispiirteet tarjoavat historiallista syvyyttä, joka tuottaa lisäarvoa myös uudisrakentamiselle.

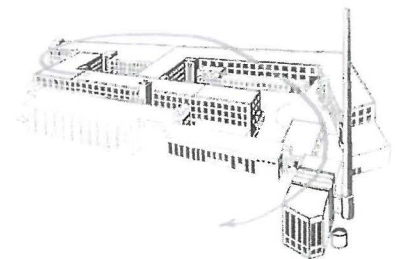
Kuva 12

Kuva 13

Kuva 14

3.2 Tehtaan sisäinen yhdyskunta

3.2.1 Teollisuushistoriallinen kokonaisuus

Suomen Trikoon rakentumisen historia kuvaa hyvin prosessia, jossa yksittäinen tehdasrakennus kasvaa vaiheittain kokonaisuudeksi, mikä pikemminkin muistuttaa tiivistä yhdyskuntaa kuin rakennusta, ja jota voidaan ennen muuta kuvata käsitteellä teollinen maisema. Toimiva teollinen maisema on jatkuvasti dynaaminen ja elävä. Suojelun tehtävänä ei olekaan ensisijaisesti hillitä vaan hallita muutoksia. Jos teollisuusalue, jonka teollinen toiminta on loppunut, halutaan museoida, repäistään se joka tapauksessa irti luonnollisesta kehityskaarestaan.

Historia tilassa - kertovuus

Trikoon tehdasalueen suojelun tavoite on teollisen toiminnan keskeisten rakennusten ja ulkotilojen sekä niiden synnyttämän teollisen maiseman säilyttämisessä. Kertovuuden näkökulmasta on hyvä pyrkiä säilyttämään rakennettu trikoonvalmistusprosessi kokonaisuudessaan. Mikäli historiallisen kokonaisuuden säilyttäminen osoittautuu materiaalin osalta mahdottomaksi, tulee sen joka tapauksessa säilyä tilassa. Historian säilyttäminen tilassa tarkoittaa tässä tapauksessa tehdasalueen rakennusten mittakaavan, sisäpihojen muodon ja perinteisten kulkuyhteyksien säilyttämistä sekä alueen sisällä että suhteessa lähiympäristöön.

*historia on hiljaa
ja aika materiaalia:*

Paikan henki – genius loci

Näin yksittäisiä rakennuksia tai sisätiloja tärkeämpää Suomen Trikoolla on paikan lähtökohdista vähitellen kasvanut varsin ehjä ja jäljittelemätön maisemakokonaisuus. Tätä alueen ainutkertaisuutta voidaan kutsua termillä paikan henki, genius loci.

Puna- ja lasitiilen sekä leveiden räystäslislojen yhdistämät julkisivut sitovat eriaikaiset rakennusvaiheet ja kerrostumat ehjäksi kokonaisuudeksi. Topografia ja tontinrajojen suunnat ovat luoneet terassoituvien rakennusten väliin kiehtovan ulkotilojen kudelman. Eritasoiset pihat ja tunnelit sekä aukiot vuorottelevat vaihtelevin koordinaatistoin. Savupiippu ja tornit sekä harju ja järvi maamerkkeinä helpottavat suunnistautumista tehtaan sisäpihoilla.

Kuva 15.
Näkymä Värjäämön pihalle
tunnelin suulta

3.2.2 Ulkotilat

Seuraavassa analysoidaan erikseen ulkotilojen tyypillisten elementtien ominaisuuksia.

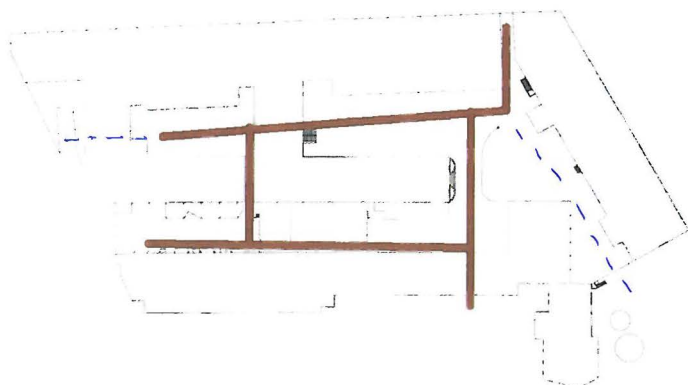
Kulkuyhteydet

Toiminnan edellyttämien kulkuyhteyksien ratkaiseminen on suurin haaste teollisuusarkkitehtuurin säilyttämiselle. Suljetulla tehdasalueella sisäänkululiikenne ohjataan valvonnan helpottamiseksi vain yhdestä tai kahdesta portista. Yhden toimijan kompleksin muuttaminen useiden käyttäjien tarpeisiin vaatii huolellista suunnittelua. Perinteisten kulkuyhteyksien säilyttäminen ja vahvistaminen tuottaa luontevia kulkuyhteyksiä ja tukee alueen teollisuushistoriallista kertovuutta.

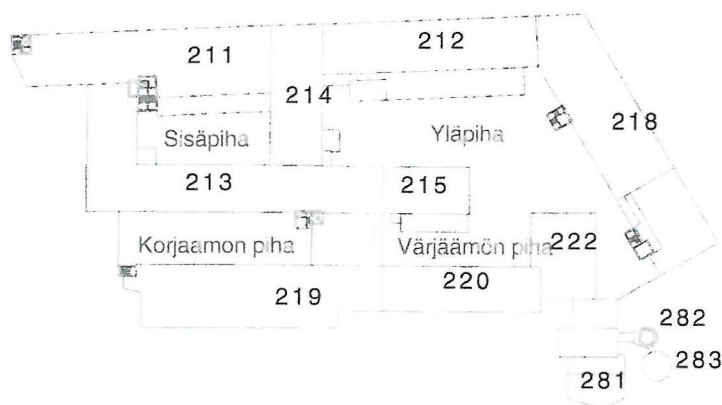
Suomen Trikoolla maastonlähtökohdat ovat tuottaneet ratkaisun, jossa ihmiset ja tavarat kulkevat eri porteista. Sisäänkäynnit rakennuksiin sijoittuvat sisäpihoille. Sisäänkäyntejä on lisätty ja muutettu tarpeen vaatiessa. Tästä lähtökohdasta voidaan hyväksyä sisäänkäyntien muuttaminen ja lisääminen ja mahdollisten valokuilujen rakentaminen sisäpihoilla. Umpinaisen katujulkisivun tarpeetonta aukottamista tulee välttää!

Kuva 16.
Sisäänkäynti rakennuksen nro 214 halki johtavaan portaikkoon

Kuva 17.
Tehdasalueen pääkulkuroitit.

Kuva 18.
Suomen Trikoon paikannuskartta

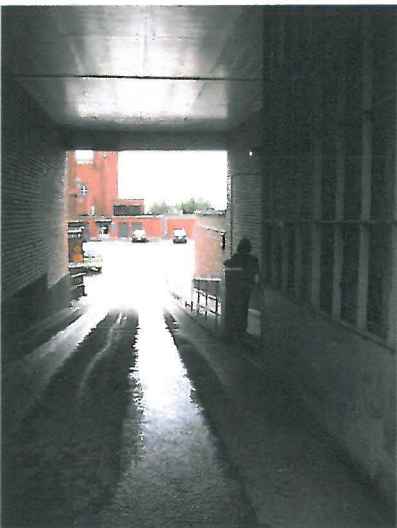
Pihat

Kuva 19

Tehtaan sisäpihoilla on alunperin erilaiset roolit. Välittömästi alueen tärkeimmän sisäänkäynnin, pääportin yhteydessä oleva Yläpiha on alueen tärkein, liikenteen välittävä aukio.

Pihojen luonne vaihtelee sulkeutuneisuuden ja avautumisen suhteen. Pihoja rajaavien rakennusten korkeudet ovat 3-4 kerroksen välillä. Eri koordinaatistoihin harjun ja rantaviivan mukaan suuntautuvat siipirakennukset muodostavat Ylä- ja Sisäpihoille valeperspektiivin, jonka vuoksi aukoiden pääterakennukset (214, 217a ja 300) saavat kokoaan suuremman merkityksen. Eri kerrostasoilla olevat sisäpihat ovat yhteydessä toisiinsa tunnelien tai suorien sisäyhteyksien välityksellä.

Kuva19.
Lastauskatos ja Värjäämön piha itään

Kuva 20.
Yläpiha avautuu idän suuntaan

Kuva 21.
Näkymä Sisäpihalta lanteen

Kuva 22.
Näkymä pääportilta alas järven suuntaan

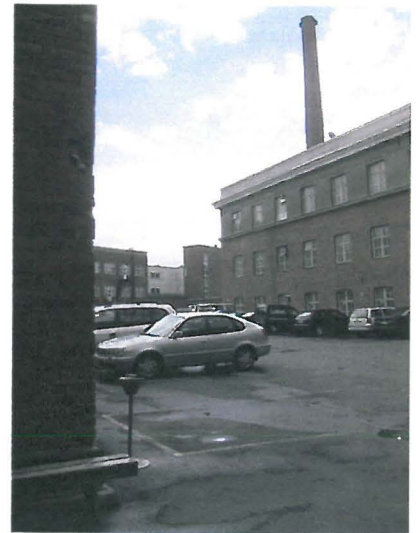
Maamerkit

Tehdasalueella porrashuonetorni ja piippu muodostavat yhdessä kaksiosaisen maamerkin, joka on erinomainen apu arvioitaessa etäisyyttä ja suuntaa. Dominanttien arvo on tärkeä myös teollisuus-historiallisesta näkökulmasta: vesitorni muistutetaan tehtaan ensimmäisestä rakennusvaiheesta ja voimalaitoksen savupiippu teollisuusrakennuksen näkyvänä symbolina.

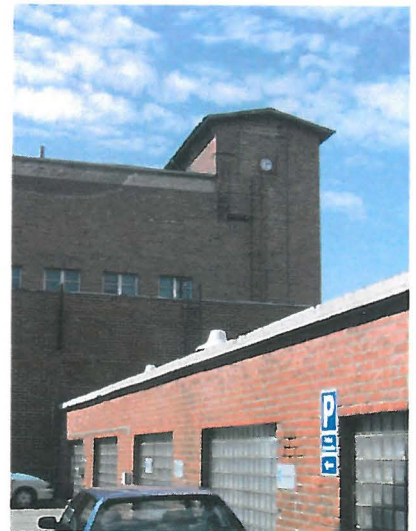
Kerroksellisuus ja tiivistymät

Rakennusvaiheiltaan monikerroksiset tilat tarjoavat myös mielenkiintoisimmat ulkotilat. Tällaisista nk. tiivistymistä ehkä tärkein on Värjäämön pihalla, entisen konttorin kupeessa, ensimmäisen höyryvoimalaitoksen tuntumassa. Eri-ikäiset muuri- ja teräsbetoni-rakenteet ovat rakentuneet rinnakkain ja päällekkäin. Yhtenäiseltä näyttävästä julkisivusta pullistuu korotusten alle jäänyt räystäslistoitus.

Lähinnä rantaa oleva rakennusten 219 ja 220 muodostama rivi on rakennettu useassa eri rakennusvaiheessa, jotka voidaan tunnistaa rakenneratkaisujen, tiilen värin ja limitystyyppien vaihtumisena. Paikoitellen vanhoja rakennuksia on korotettu ja laajennettu jolloin vanha seinälinja on jäänyt uuden sisään.

Kuva 23.

Kuva 24.

Kuva 25.

Maamerkinä toimii maamerkinä myös alueen sisällä. Yläpihalta kaakkoon.

Kuva 23.

Savupiippu toimii maamerkinä myös alueen sisällä. Yläpihalta kaakkoon.

Kuva 24.

Vanha torni on suunnistusta helpottava historiallinen maamerkki.

Kuva 25.

Vanhan vesitornin huippu kruunaa monikerroksisen ja tiiviin tehdasnäkymän Värjäämön pihalla.

Kuva 27.

Vanhan trikootehtaan sali valurautapilareineen ja puupalkistoineen. (Lähde Rantanen)

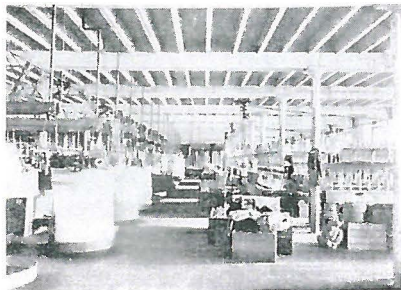
Kuva 28.

Entisen vesitornin porrashuone

Kuva 30.

Konttorirakennuksen 215 päädyn sisäänkäynti.

Kuva 27.

Kuva 28.

Kuva 29.

3.2.3 Rakennukset

Rakennusten käyttöarvo on kiistaton: niiden kerroskorkeus ja rungon syvyys ovat käyttökelpoiset sekä työ- että liiketilakäyttöön. Uuskäytön suunnittelua helpottaa myös se, että vierekkäisten rakennusten kerrostasot ovat samalla korkeudella. Sisäyhteyksien luontevuudesta johtuen voidaan joissakin tiloissa välttää uuden ulkoylehteyden rakentaminen suoraan kadulta.

Nykyisellään tehdassalien sisätilat, joissa pitkät, isojen ikkunoiden nauhat ovat tyypillisesti salin pitkällä sivulla, on kopitettu ja pilkottu vuokralaisten käyttöön. Uuskäytön tilasuunnittelussa tulee pyrkiä mukailemaan tehdassalle luonteenomaisia mitta-kaavoja ja muotoja.

Tässä analyysissä tuodaan esiin rakennuksia, niiden ominaisuuksia ja osia, joiden historiallinen, arkkitehtoninen tai kaupunkikuvallinen rooli on tärkeä.

Arkkitehtuuri

Suuren osan tehdasalueen rakennuskannasta on suunnitellut rakennusinsinööri Veikko Kallio (1897-1978). Hän työskenteli valmistuttuaan vuosina 1916-1926 opettajana arkkitehti Birger Federleyn toimistossa. Birger Federley (1874-1935) toimi Trikoon tehtaan arkkitehtina ainakin 1920-luvun molemmin puolin, jolloin hän loi perustan tehtaan yksinkertaisen selkeälle, klassistiselle julkisivuarkkitehtuurille.

Varsin mahdollista on, että Kallio omaksui opettajansa tyylin tehtaan laajennusten suunnittelussa. Julkisivujen suunnittelussa voidaan nähdä pyrkimys ehjään arkkitehtoniseen ilmaisuun kokonaisuuden sisällä. Federleyn oppipoika Kallio omaksui Trikoon suunnitelmista klassismin jälkeen käytännöllisen koreilemattoman tyylin, jota voidaan tässä yhteydessä kutsua teollisuusfunktionalismiksi.

Vanha trikootehdas 213

Tehtaan sydämessä on useista muutos- ja laajennustöistä huolimatta säilynyt 1800-luvulla käytetty valurautapilari-puupalkki-järjestelmä. Uuskäytön suunnittelussa tulee pyrkiä esittämään salitila rakennejärjestelmineen nykyistä edustavammin.

Vanhan tehtaan torni kätkee kiehtovan porrashuoneen kappaholvirakenteineen vuodelta 1903. Tämän vesitornin huippu vain julkisivua: kattorakenteet tukkivat huipun sisätilan.

Rakennus, etenkin sen sisäänkäynti ja porrashuone, edustavat 20-luvun klassismia.

Konttori 215, rv. 1927, sisustus ja sisäänkäynti 1937

* allu-aihe
kivien päältä rakennus

*
- keuhkokuume - puupalkkei
vastaanotto onla yhdet
hitaat

Kuva 30.

Konttorirakennuksen sijainti ja status on keskeinen alueella. Konttorin kiinteä sisustus on säilynyt 30-luvun asussaan. Päädyn sisäänkäynti pyöristyneen tukimuureineen on tärkeä ulkotilan elementti.

Uusi konttori 219 (arkkitehti Jaakko Tähtinen 1964)

Konttorin muuttaessa järven rantaan rakennusten käyttötarkoitukset muuttuivat. Uusi ylikorkea laajennus rikkoi rakentamisen terassoitumisen periaatteen ylittämällä aiemmin vakiintuneen räystään enimmäiskorkeuden. Huolimatta tästä rakentamisen periaatteiden muuttumisesta rakennus ilmentää tehtaan muutosta ja on jo osa sen rakennettua historiaa.

Kuva 31.

Varasto Yläpihan ja Värjäämön pihan välillä (1949)

Varaston rooli on merkittävä ulkotilan ja terassoituvien pihojen rajaajana. Muurissa entisen konttorin pääsisäänkäyntiä vastapäätä on paikka sodan vainajien muistokilville, jotka on viime vuosina poistettu. Kilvet ehdotetaan palautettavaksi paikalleen lisäämään historiallista kertovuutta.

Kuva 32.

Kuva 31.

Uusi konttori 219 rantarivistön päässä. Kuva kaakonsuunnasta rannalta.

Kuva 32.

Varasto muovaa terassoituvaa ulkotilaa Yläpihan ja Värjäämön pihan välissä.

Värjäämö 220

Kuva 33.

Värjäysprosessin vedentarpeen vuoksi värjäämö on sijainnut lähellä Pyhäjärveä. Nykyisen värjäämörakennuksen vaiheet ovat moninaiset. Kivijalka on säilynyt 1919 valmistuneesta uudesta värjäämöstä. Rakennusta on laajennettu ja muutettu useassa eri vaiheessa. Värjäämön pystyikkunat ilmentävät tehtaalla poikkeuksellisen korkeaa prosessin vaatimaa sisätilaa. Rakennuksen merkitys on rakennusmateriaalin lisäksi ennen muuta ulkotilassa ja rakennuksen teollisuushistoriallisessa kertovuudessa.

Voimala 281

Kuva 34.

Voimalaitoksen ulkomuoto ilmensi tehdasalueella ensi kertaa suorasti rakennuksen, ja erityisesti sen sisältämien laitteiden funktioita. Teollisuushistoriallisesti onnistuneessa uusikäytössä voimalan sisätila säilyy ainakin osittain korkeana. Julkinen tai työtilakäyttö turvaisi parhaiten sisätilan ominaispiirteiden säilymisen.

Kuva 33.

Värjäämön toimintaa kuvaava aukotus. Julkisivu järven suuntaan.

Kuva 34.

Voimala on tehdasalueen järven puoleisen julkisivun dominantti.

Kuva 35.

Tehtaan pääsisäänkäynti korostuu muurimaisessa julkisivussa.

Kuva 36.

Suijettu alueen itäinen julkisivu.

Kuva 37.

Räystäslista sopeuttaa tehtaan kolmen eri vaiheen laajennukset tyylillisesti.

Kuva 38.

Portinvartijan koppi.

3.2.4 Tehtaan julkisivut

Kuva 35.

Kuva 36.

Julkisivuja leimaa pyrkimys ehjään arkkitehtoniseen kokonaisuuteen, tyylin yhtenäisyyteen. Yhtenäisyys toteutettiin puna- ja lasitiilen sekä sileäksi rapatuin vaakakerroksien ja räystäiden avulla. 1919 tehdasrakennuksen laajennustyön yhteydessä vakiintui periaate, jonka mukaan ylimmässä kerroksessa tiilipinta rapattiin sileäksi.

Umpinaiset katujulkisivut Pyynikintielle ja Trikookujalle ovat hyvä esimerkki tyylin yhtenäisyydestä. Kun rakennus nro 214 valmistui, näyttäviä räystään karniiseja poistettiin räystäslinjaa yhtenäistettäessä. Yleensä räystäiden korkeudet noudattavat yhtenäistä linjaa.

Tasakattoon liittyy leveä, yksinkertainen sileäksi rapattu räystäslista. Listan korkeus noudattaa vanhempaa, klassistista räystäslistoitusta. Pohjoissivustalla näkyy hilseilevän pinnan alla listan mahdollisesti alkuperäinen okrankeltainen listaväri.

Sisäänkäynnit

Tehtaan tärkein ja käytössä säilytettävä sisäänkäynti on pääportti porttikäytävineen, rautaportteineen ja lipputankoineen. Pääportin yhteyteen kuuluu myös portinvartijan koppi, joka muistuttaa suljetusta ja valvotusta tehdastyöstä.

Kappaleessa rakennukset huomioitujen sisäänkäyntien lisäksi on syytä huomioida yläpihan päätyrakennuksen leveä sisäänkäynti portaikkoon, joka johti Sisäpihan kautta rakennukseen 211 ja henkilökunnan sosiaaliloihin.

Kuva 37.

Kuva 38.

Porrashuoneet

Kuva 39.

Tehtaan sisäisen vertikaaliliikenteen tilat on toteutettu rakennuksen ulkopuolella, sisäpihojen kulmiin sijoittuviin porrashuoneisiin mahdollisesti paloturvallisuussyistä. Rakennuksen 218 kupeessa eteläpuolella olevan rakennuksen kyljessä on nuorin porrastorni, jonka funktio jää epäselväksi: porras ei noudata kerrostasojen korkoja eikä johda mihinkään. Portaalla on rooli täten pelkästään ulkotilassa.

3.2.5 Rakenteet, rakennusmateriaalit ja rakennusosat

Tehdasrakennusten pääasiallinen rakenneratkaisu on teräsbetoninen pilari-palkki –rakennejärjestelmä. Muuratuissa julkisivuissa esiintyy erilaisia tiililimityksiä, mm. kryssi- ja 50-/60-luvun juoksulimitystä kuorimuurauksessa. Rakennushistoriallisesti merkittäviä rakenteita on vanhan trikotehtaan neljän kerroksen valurautapilaristo ja puupalkisto (1901?) sekä vesitornin porrashuoneen kappaholvirakenne 1903.

Kuva 40.

Ulkotilassa merkittäviä näkyviä teräsbetonirakenteita on mm. lastauskatos konttorin (215) eteläsivulla Värjäämön pihassa ja Korjaamon pihan ylälaattapalkisto.

Rakennusten alkuperäisiä ja edelleen käyttökelpoisia puuikkunoita ja ulko-ovia on säilynyt runsaasti. Näiden rakennusosien kunnostamista ja käyttöä suositellaan.

Kuva 41.

Kuva 39.

Porrashuone niveltää eri-ikäiset tehtaan osat.

Kuva 40.

Vanhantehtaan tornin porrashuoneen kappaholvausta.

Kuva 41.

Vanhan tehtaan valurautapilareita ja puupalkistoa.

Lähteet

Suulliset

Lasse Kosunen, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy

Kristiina Jääskeläinen ja Tiina Leppänen,
Tampereen kaupungin kaavoitustoimi

Taisto Pietilä, Tampereen Kiinteistö Invest Oy

Kirjalliset lähteet

Raevuori, Yrjö: Suomen Trikoo 1903-1953. OY Tilgmann AB 1953.

Suomen Trikoo, Pyyntikän ja Onkiniemen tehdasalueiden rakennushistoria.

Tampereen Kiinteistö Invest. Susanna Rantanen 31.12.1999

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998.

Tampere 1998

Seuraavat periaatteet suositellaan otettavaksi huomioon ja kohteet suojeltavaksi alueen uuskäyttöä suunniteltaessa:

Teollisen maiseman osalla

- teollisuusmonumentin erityisasema alueen liittyessä osaksi Pynnikin rannan kaupunginosaa ja julkista rantapuistoa
- rannan viimeistely täydennysrakentamisen myötä täyttöperinnettä noudattaen
- järvinäkymä harjun puoleisista rakennuksista terassoituvien tehdasrakennusten yli

Aluesuunnittelun osalla

Rakentamisen periaatteen vahvistaminen

- harjulta kohti rantaa laskeutuva rakennusmassojen terassoitumisen periaate

Tehtaan sisäinen yhdyskunta

- teollisuushistoriallinen kokonaisuus ja kerroksellisuus vähintään tilan muodostuksessa
- tuotantoprosessin keskeiset rakennukset ja ulkotilat sekä niiden synnyttämä teollinen maisema
- arkkitehtonisesti ehjä tehdasrakennuskokonaisuus ja tyylin yhtenäisyys
- rakennusten mittakaava, sisäpihojen muoto ja perinteiset kulkuyhteydet sekä alueen sisällä että suhteessa lähi ympäristöön

Kulkuyhteydet

- pääportti porttikäytävineen, rautaportteineen ja lipputankoineen
- sosiaalitilojen sisäänkäyntiportaikko Yläpihan ja Sisäpihan välissä
- sisäkulkuyhteyksien toteuttaminen pääosin sisäpihojen kautta, Pynnikintien katujulkisivun tarpeetonta aukottamista tulee välttää

Julkisivumateriaalit

- puna- ja lasitiilimuuraukset, sileäksi rapatut ullakkokerrokset ja korkeat räystäät
- käyttökelpoiset puuikkunat ja -ovet

Rakennukset

I Kulttuurihistoriallinen merkitys, suojeltava rakennus tai rakenne

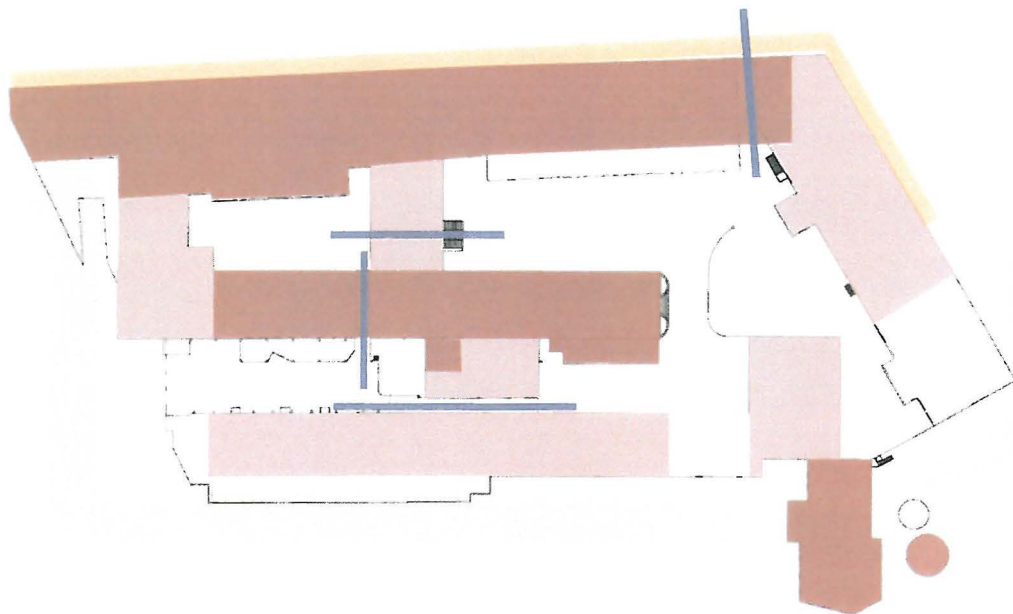
- Vanha trikootehdas 213
- Konttori 215
- Voimala 281
- Vesitorni ja savupiippu
- umpinaiset katujulkisivut Pynnikintielle ja Trikookujalle
- vanhan trikootehtaan valurautapilaristo ja puupalkisto
- vesitornin porrashuoneen kappaholvirakenne
- lastauskatos konttorin (215) eteläsivulla

II Teollisuushistoriallinen ja kaupunkikuvallinen merkitys, rakennuksen suojelua suositellaan

Mikäli rakennus joudutaan purkamaan on uudisrakennuksen tuettava historiallisen tilan säilymistä.

- Varasto Yläpihan ja Värjäämön pihan välillä (1949)
- Värjäämö 220
- Porrashuonetornit
- Korjaamon pihan ylälaattapalkisto

Suojelusuosituks

Asemapiirroskaavion merkkien selitykset

- I säilytettävä rakennus
- II säilytettävä nykyinen rakennus tai rakennettava nykyisen paikalle vastaavan kokoinen uusi
- säilytettävä julkisivu
- julkisivun osa jonka muuttaminen ja aukottaminen sallittua
- säilytettävä kulkuyhteys